

thesi, quod pulsandum sit; neque enim ulla est necessitas absoluta pulsandi. In serie verò, requiritur absoluta quadam necessitas existendi, vi cuius verum sit, ipsam non esse contingentem, ut supra ostendimus (132).

138 Inst. 2. Fallax est hæc deductio: *singuli homines sunt unus homo*: ergo & *tota complexio*: ergo & altera a nobis usurpata: *singula entia sunt contingentia*: ergo & *tota collectio*. R. 1. Intorquendo in adversarios argumentum. Hæc ratiocinatio optima est: *quilibet homo vi sentiendi pollet*: ergo & *tota hominum collectio facultate sentiendi prædita est*: erit igitur legitima & altera a nobis usurpata. Porro (& hæc est dispar ratio inter utrumque ratiocinium, in argumento adductum) ultima hæc deductio idèd legitima censetur, quia attributum sentiendi minimè pugnat collectioni hominum: attributum verò unitatis numericæ singulis hominibus conveniens, pugnat cum hominum collectione, in cuius notione involvitur multiplicitas individuorum. Contingentium verò collectio adèd non pugnat cum contingentia singulorum, ut potius illam necessariò includat, quum impossibile sit per aggregationem insufficientiæ infinitam, cumulari posse infinitam sufficientiam existendi.

139 Oppon. 2. Quodlibet ens alterum determinaret ad existendum; ergo haberet in se inchoatam, ut ajunt, rationem sufficientem illius existentie, quæ demum in collectione *adequate* contineretur. R. 1. Absurdam esse hujusmodi hypothesim jam supra demonstravimus, adèdque suppositione falsa laborat antecedens. Hoc tamen dissimulato, R. *transm. ant. neg. cons.* Probant. Etiam si in libra una pondus sufficiens non contineatur ad æquilibrium mille libris faciendum, tamen per aggregationem aliarum demum æquilibrium statuitur: ergo & in casu similiter contingeret. R. *neg. cons.* In qualibet libra pars quadam activa continetur per actionem gravitatis, quæ per augmentum aliarum demum fit totum idem ac aliud pondus habens: in aggregatione verò contingentium addis insufficientiæ insufficientiæ, a quibus in infinitum multiplicatis infinitam tantum insufficientiam elicies. Habes igitur rationes disparis in duobus casibus figuratis. *Vide dicta Log. art. 228.*

140 Positio 3 *Quum evidens sit, extare entia contingentia, evidenter etiam deducitur Ens necessarium existere, in quo ratio sufficiens illorum existentie collocetur.* Prob. Nul- lum contingens habere potest in alio contingente rationem sufficientem suæ existentie (132). Ergo illam habet in Ente aliquo necessario ex hypothesi, quod existat: existere autem contingentia tantum dubitavit Pyrrho Eleates, atque hujus asseclæ Sceptici, elleboro citius cucu-
ran.

randi, quam argumentis convincendi: ergo existit Ens necessarium. Hoc autem Ens necessarium est id, quod *Deum* nuncupamus, Ens supremum, principium, ac ratio sufficiens rerum omnium, æternum, simplex, immutabile, infinitum, perfectissimum, ac proinde sibi sufficiens, nullius indigum, suisque perfectionibus beatissimum, quin ulla creatura ad suam beatitudinem indigeat, unde ab illarum creatione supersedere potuisset. Plura alia in Dissert. 2. & 4.

141 Schol. Demonstrationem existentie Entis necessari non deducimus ab ejus idea; quam methodum demonstrandi meritò reprehendit Para. Neque enim idea Entis necessari in se involvit existentiam atque alias notiones in statu, ut ajunt, absoluto, quas tantum ex eâ deducimus hypotheticè; nimirum casu, quo existat Ens necessarium, seu ejus possibilitas ostendatur. Hujus autem existentiam, possibilem ut vides, immediatè a contingentium productione demonstravimus; quæ sine causa necessaria existere non possunt.

CAPUT QUINTUM.

De variis Entium Speciebus.

§. III.

De Causis, & Effectibus.

142 **A**n te notionem *causæ* nonnulla de *principio* præmonere oportet, eo quod in theologia necessaria visa est distinctio inter *causam*, & *principium*. Sanè Græci Patres non adèd scrupulosè in his nominibus usurpandis se gesserunt, ut Patri *Æterno* nomen *causæ* recusarent: Latini verò omninò volunt Patrem dici *principium* Filii, minimè verò *causam*. En hujuscæ diversitatis fundamentum. *Principium* est id omne, unde aliquid oritur, quod *principiatum* dici solet. Unde in principio ratio sufficiens *principiati* contineri debet; atque adèd *principio* posito, & *principiati* poni necesse est (14).

143 Corol. *Principium* prius concipi debet *principiati*; continet enim rationem sufficientem, cur potius sit, quam non sit *principiatum*: ratio autem, propter quam res est, prius ipsa concipi debet.

144 Triplici modo res prior esse altera concipi potest, *origine*, *natura*, *tempore*. *Origine* prius illud dicitur, quod in se continet rationem sufficientem alterius, cum quo tamen eandem naturam communicat. Hoc modo Pater divino Filio origine prior est; Pater, & Filius, Spiritu
San-

144 Sancto: quod invenire docuit patrii sermonis egestas humane divina loquentibus. Natura prius est, quod ab alio natura distinguitur, ad illius tamen existentiam quoquo modo requiritur. Quod autem, altero nondum existente, præcedit, tempore prius illo esse satis intelligitur.

145 Rursus triplicis generis principium distinguitur: *essentia* nimirum, in quo continetur ratio, ut ens hæc potius constitutiva, quam alia contineat, quod quidem etiam principium *intrinsecum* audit. *Existentia*, a quo determinatur, ut existat potius, quam non existat; ac demum *cognitionis*, in quo continetur ratio, ut alterum cognoscatur: sic identitas, aut distinctio extremorum cum tertio, est principium *cognitionis* identitatis, aut distinctio- nis extremorum inter se (Log. 15).

146 Principium *existentiæ* est id, quod *causam* vocamus: res verò, quæ existentiam consequitur, *effectus*, vel *causatum* dicitur: demum medium, quo existentia in rebus ponitur, *actio* aut *causalitas* promiscuè nuncupatur.

147 Corol. 1. Principium igitur notio generalior est, quam illa sit causæ: omnis quippe causa principium est existentia sui effectus; non omne principium causa dicitur principiatu (145). Ad notionem quippe causæ, distinctionem seu *prioritatem nature* requirunt theologi, quæ in principio non exigitur, quum illa *originis* sufficiens sit (144).

148 Corol. 2. Effectus a causa actualiter pendere debet, cuius existentiam necessariò supponit, ut actionem exerat, a qua ad existendum determinetur. Potest tamen effectus permanere, etiam destructa causa, a qua primò esse cœpit; quod passim in rebus humanis videmus.

149 Causæ a philosophis in quinque classes distribui solent; *efficientes*, *materiales*, *formales*, & *exemplares*. Causa *efficiens*, quæ sola in effectus existentiam physicè influit, illa dicitur, a cuius actione ultima ratio ponitur, ut effectus ad existendum perducatur: adeòque agendi potentia, ac vi activa pollere debet per virtutem intrinsecè sibi inhærentem, qua rem transferat ab statu non existendi ad existentiam.

150 Corol. 1. Nullum ens potest esse sui ipsius causa efficiens. Nam causa prior natura esse debet effectus; qui etiam a causa dependet, ab eaque determinatur ad existendum; quod realem distinctionem inter *causantem*, & *causatum* necessariò importat.

151 Corol. 2. Duo entia sibi invicem causæ efficientes esse non possunt. Ponamus ens A producere B; prius igitur illo existit (143): at si B produceret ipsum A, prius etiam existere debet (*ibid.*): ergo esset prius, & posterius.

152 Corol. 3. Ens necessarium nullam habet causam efficientem; omnia autem contingentia sunt effectus Entis necessarii, quod illorum causa efficiens suprema est. Prima propositionis pars satis evidenter ex his, quæ diximus de Ente necessario deducitur (120, & seq.) Quod enim causam habet efficientem, ab illa rationem sufficientem existendi mutatur: at Ens necessarium in se habet rationem suæ existentia: nullam ergo habet causam. Contingentia vero quum ab Ente necessario sufficientiam existendi accipiant (*ibid.*), hoc illorum causa efficiens est (149). Neque dixeris, Ens necessarium esse sui causam; pugnantia enim loqueris. Causa quippe & præcedere effectum, & distingui ab ipso, in sua notione involvit (147), quod absurdam ostendit esse suimet productionem (150).

153 In duplici statu causa efficiens intelligi potest: aut actionem exerens ad producendum effectum, diciturque esse in *actû secundo*; aut nondum effectum producens, quod esse in *actû primo* vocant. Rursus *actus primus* vel *proximus* est, vel *remotus*. Remotus erit, si tantum virtus causæ nondum expeditæ ad operandum consideretur. Quod si omnibus requisitis causa instructa sit, in *actû primo* proximo esse concipitur.

154 Corol. Igitur virtus causæ non sufficit ad effectum educendum, sed aliquæ adesse debent conditiones, ut expedita ad agendum intelligatur. *Conditiones* huiusmodi aliæ sunt *positivæ*, *negativæ* aliæ. Ut ignis comburat, requiritur applicatio ad materiam inflammabilem, ceteroqui minimè succedet combustio; hæc igitur erit conditio *positiva*: remotio verò impedimentorum, puta humiditatis in ligno exurendo, est conditio *negativa*. Requisita huiusmodi etiam *conditio sine qua non* in scholis dici solent.

155 Causa efficiens tribuitur 1. in *primam*, qui est Deus; & *secundam*, quæ sunt reliquæ: 2. in *liberam*, & *necessariam*; altera effectum arbitrio suo omittere valet: altera necessariò agit. Ego ita hæc exaro, ut queam ab scriptione supersedere; calamus autem manu ductus, characteres necessario formare debet. Hoc ipso exemplo altera divisio causæ in *principalem*, & *instrumentalem* illustratur: manus enim scribens causa principalis est characteris ab ipsa formati, *stilus* est tantum instrumentum. 4. dividitur in *physicam*, & *moralem*: si causa effectum actione sua ponat, physica dicitur; quod si alterius opera utatur, ita ut communi suffragio hominum effectus ipsi tribuatur, erit causa moralis: eidem exemplo insistendo, huius autographi sum causa physica; quum vero per typos exemplaria multiplico, illorum moralis tantum causa existimor. Quinta divisio est in *causam per se*, & *causam per accidens*: prima est, quæ vel a natura, vel a voluntate

propria destinatur ad productionem effectus: quæ verò præter naturam institutum, aut animi designationem effectum ponit, est *causa per accidens*. Piscior irritò tentamine sapius spumam equi frænorum mordentis affabè exprimere conatus, spongiam in os equi iratus impegit; e cujus ictu spuma præter sententiam impressa remanens, illius artificii *causam per accidens* pisciorem fuisse declaravit. Demum *causa remota* sunt, quæ mediantibus aliis causis effectus producant, ut Adamus posteros omnes præter filios suos, quorum *causa proxima* dicendus est; eo quod immediata actione illos genuerit. Ceterum *genus & proavos*, & *que non fecerunt nos, vix ea nostra voco*: nec argumentum contra ea, quæ diximus art. 148. de existentia simultanea causæ, & effectus hinc desumas; ibi enim de causa proxima, quæ tantum immediatè influit in effectum, sermo fuit. Quod si causæ proximæ ad remotas comparentur, *subordinate* etiam solent dici. Sic milites, centuriones, tribuni &c. subordinati sunt Imperatori prælium committenti.

156 Effectus in causa triplici modo contineri potest: *formaliter*, quum in propria forma in illa existit, ut ignis ignem producat; *virtualiter*, si causa virtutem possideat effectum educendi, ut anima cogitationes, ac suos actus voluntatis; *eminenter*, quod vide art. 128. hoc modo effectus, & omnes perfectiones creatæ in Deo continentur.

157 Causa *materialis*, seu materia, est id, ex quo aliquid fit, illudque intrinsecè componit, ut æs corinthium statuam equestrem Antonini. Hæc etiam vocari solet materia, *ex qua* aliquid fit; nam illam, *in qua* aliquid recipitur, etiam dicunt *subiectum inbasionis*, ut est substantia modificationes suas continens: illa verò, ad quam actio dirigitur, materiam, *circa quam* appellant.

158 Causa *formalis* est ipsamet forma in materia inducitur; nimirum illa materiæ modificatio, per quam ad certam entium classem determinatur, ut configuratio ferri in modum globi.

159 Finem, seu *causam finalem* id dicimus, propter quod aliquid agimus. Porro finis *proximus* erit, si immediatè intendatur, nullo alio interveniente; qui si intercedat, hic *proximus*, alter *remotus* dicetur. Ille verò, ad quem omnes intermedii diriguntur, *ultimus* audit. Cibum sumens, ut famem depellat, finem proximum habet famis depulsionem: hæc autem intenditur, ut vires reficiantur; refectio autem virium ad vitam tuendam; vitæ autem conservatio ad gloriam Conditoris. Habes fines *proximum*, *remotum*, & *ultimum*. Quod si non epicureo more voluptatis causa cibum sumpseris, sed Pauli moritis ob-

obtemperans, gloriam Dei principaliter intendas, hæc erit etiam *finis principalis*: reliqui *secundarii*, ac *subordinati*.

160 Corol. Causa efficiens propter finem agens, omnino intelligens sit, oportet; nam præcognoscere debet & finem, & modum illum assequendi; *ignoti enim nulla cupido*. Porro voluntas causæ intelligentis permoveri nequit ad ejus consequutionem, nisi aliquam in ipso bonitatem (vera, aut apparens sit, nihil refert) præviderit, a qua ad agendum pelliciat: quod unusquisque sensu communi præditus in se ipso experiri, diffiteri non gravabitur.

161 Ea, quæ ad finis consequutionem conducunt, *medium* vocant; quæ obstant, *impedimentum*. Planum est, eum, qui finem assequi velit, & mediis uti ad ejus consequutionem necessariis, & impedimenta removere, nisi aliunde ponantur, aut moveantur, velle debere.

162 Schol. Benedictus Spinoza Judæus genere, natione Batavus, ac si diis placet etiam philosophus, causas finales inter commenta metaphysicorum relegavit, una hæc ratione motus, quod idam prius ac posterius semet esse deberet. En ejus verba in App. Part. I. Ethic. „ Ut jam autem ostendam naturam finem nullum sibi præfixum habere, & omnes causæ finales nihil nisi humana esse signa, non opus est multis. Credo enim id jam satis constare tam ex fundamentis & causis, unde hoc præjudicium originem suam traxisse ostendi . . . & præterea ex iis omnibus quibus ostendi, omnia naturæ aeterna quadam necessitate & perfectione procedere. Hoc tamen adhuc addam, nempe hanc de fine doctrinam naturam omnino evertere. Nam id quod revera causa est, ut effectum considerat, & contra. Et denique id quod supremum & perfectissimum est, reddit imperfectissimum. „ Dixi ego in hoc esse vobis atticam eloquentiam? Egregium verò ejus argumentum quivis architectus, qui domum sibi extruat, confutabit; in cujus mente existens ædificium sua bonitate pellexit, ut illud opere exequatur: adedque præexistentia in statu *ideali*, movet ad illud ad statum *actualitatis* transferendum; in quo quid absurdi esse possit, tantum acuta mens Spinozæ reperiet.

163 In casu modo figurato habes etiam notionem *causæ exemplaris*. Illud nimirum, ad cujus exemplar aliquid fit, causa exemplaris dicitur: quemadmodum artifex, aut præmanibus, aut potius in mente habens prototypum, ad cuius similitudinem opus conformat, in illo causam exemplarem sui operis habet.

164 Causa, quæ sine consortio alterius effectum ponit, *adequata* est: quod si aliæ concurrant, quælibet causa *inadequata* talis effectus dicitur: sic currus ab uno jumento

tractus, in illo habet causam adequatam sui motus: quum verò bijuges, aut quadrijuges simul trahunt, quilibet est causa *inadequata*.

165 Schol. Cartesiani alias causas, quas *occasionales* vocant, in philosophiam induxerunt. Porro *causa occasionalis* per ipsos illa dicitur, quæ licet verè nihil agat in effectus productione, occasionem præbet causæ primæ ut illum producat. Ignis ligno applicatus, si Cartesium audias, est tantum occasio, ut Auctor naturæ in ligno incendium excitet. Anima volens brachium movere, nullam exerit vim in musculos sui corporis; Deus est, qui omnem motum in materia excitat juxta leges sibi sapientissimè præscriptas ad operandum in rebus, puta ad musculos brachii contrahendos, elevandos, extendendos, deprimendos eo tempore, quo anima voluntatem concipit brachium movendi. *Plerique Arabes*, inquit Joannes Baptistæ Duhamel, *in ea fuere sententia, ut nullam esse causam effectivam crediderint, si primam exceperis: aded ut globus in alium impactus, motum suum non communicet alteri globo, in quem incurrit, sed illius dumtaxat occasione motus a prima causa procreetur. Quod si verum est de motu, multo id probabilius de generatione ipsa, aut alteratione futurum est, quum ad primam dumtaxat causam pertineat novum ens procreare. Quæ utique sententia Cartesio, et multis recentioribus non displicet; quum omnis actio motu contineatur, quem a primo dumtaxat causa efficit, et conservari existimant. Metaph. Tract. 2. Quest. 6. A nonnullis audies tamquam parum philosophicam, atque etiam absurdam ejusmodi sententiam suggillari. Et quidem plura, quæ Malebranchius adjecit in suo libro de *Inquisitione veritatis*, vix, aut ne vix quidem sine censura prætermitti posse candidè fatemur, ut *dissert. 5.* fusius exponemus. Quæ verò alii de causis occasionalibus tradunt, non aded sunt destituta fundamento, ut *philosopho indignum systema* pronunciarî mereatur. Sane Clarkius, & Lockius, metaphysici Angli non ignobiles, in eam sententiam descendunt, ut causis inanimatis nullam agendi vim concederent: spiritualibus verò substantiis in corpora agendi facultatem relinquerent. Quod ad secundam partem attinet, in *Dis. 3.* locum obtinebit: quatenus verò substantias corporeas attingit, utriusque sententiæ fundamenta a duobus auctoribus desumpta propono, rem omninò in medio relinquens, ut defendat quisque, quod sentit; sunt enim *judicia libera*, aiebat Tullius 4. *Tusc. c. 4.**

Duorum illustrium Philosophorum de causis occasionalibus confictio.

Primus est Para tom. 3. Metaph. n. 1222. „ Prop. 1. *Materia non est causa efficiens variorum motuum; horum itaque causa efficiens est omninò a materia distincta.* Dem. Sive experientiam, sive rationem consulamus, certum est ubique & semper duas in materia deprehendi præcipuas proprietates, quibus manifeste ostenditur, eam esse non posse causam efficientem diversorum motuum, quos in visibili natura observamus; porro hæc sunt, *intrinsecus activitatis defectus, et intrinsecus intelligentiæ defectus*: atqui evidenter repugnat, substantiam & activitate, & intelligentia carentem esse causam efficientem motus, qui in visibili natura datur. Hoc ostendo, motum considerans & in sua productione, & in sua determinatione, & in sua continuatione „

„ 1 *Motus qui in visibili natura datur, in sua productione consideratus, materie effectus esse nequit.* Sive enim materia in quiete, sive in motu consideratur; certum est, neque intra se, neque extra se ullius motus causam efficientem esse posse: adedque non producere ut causam efficientem motum, quo natura animatur. Primum *materia quiescens* substantia est activitate simul & actione destituta. Atqui evidenter repugnat, substantiam propria activitate carentem, & a nulla extrinseca causa ad agendum determinatam, motum ut causam efficientem producere „

„ Deinde materia in motu nequit esse magis causa efficiens motus, quam materia quiescens. Quid enim magis habet materia in motu quam quiescens? *modificationem naturæ suæ accidentalem*, sed quæ nullo modo extra illam esse potest, quam nec magis alteri materiæ communicare potest; quam communicare possit aut suam rotunditatem, aut suos angulos, aut suam concavitatem, aut aliam figuram qualemcumque; modificationem denique, quæ non magis alteri modificationi sibi simili existentiam dare potest, ac materia alteri materiæ existentiam impertiri possit „

„ Siquis arbitraretur, corporis alicujus motum in aliud corpus transire posse, is se parum de motus natura philosophatum fuisse ostendit. Quid enim est corporis motus? est tantum modificatio corpori accidentalis. Atqui ea est modificationum natura, ut nonnisi in substantia, quam modificant, existere possint; ea est, cui essentialiter repugnet, ut extra substantiam, cujus modificationes sunt, seu essendi modi, agant, aut subsistant, aut aliò transeant. Repugnat ergo corporis motum in aliud corpus transire. Repugnat ergo corpus alteri corpo-

ri motum suum communicare. Si ergo corpus A motum accipit occasione ictus, aut tactus alterius corporis B; motus hic in corpore A productus nihil est ex motu qui existerat in corpore B. Motus ergo in corpore icto productus, ab alia causa a motu corporis percutientis diversa producitur „.

„ 2. *Motus qui in natura habetur, in sua determinatione consideratus, in præcisa, & determinata scilicet sua quantitate, & qualitate, quibus definitur, nequit esse materia effectus.* Motus hic enim ut a physica, a mechanica, ab astronomia addiscimus, infinitè varius est, & semper juxta immutabiles leges in sua productione, & manifestè in causa producente intelligentiam supponit infinitè promptam, & accuratam, quæ quovis instanti, & in quavis rerum circumstantia illum producere sciat certa, ac determinata quantitate, nullo excessu, nullo defectu, eaque præcissione, quæ omnem finitam intelligentiam evidenter superat „.

„ 3. *Motus invisibili natura contingens in sua continuatione consideratus, nempe in existentia, quam habere pergit, postquam actio cessavit, a qua primitus ortus est, nequit esse materia effectus.* Si enim supponamus etiam causas activas in natura materiali, nihilo facilius motus phenomenon explicabimus: ex. g. saxum manu tenes, & hoc in scopum a te magis, minusve dissitum conjicis. Non quero, num brachium primitus motum huic saxo indiderit, seu motum, quo e manu effugite; quero tantum, & peto, qua vi, seu qua virtute saxum hoc moveri pergit, postquam junctum est? Respondebis profectò, ratione primi impulsus a te illi impressi, quum in scopum jecisti. At philosophica ne hæc responsio est? Impulsus hic primitivus una est ex illis modificationibus, quæ tantum in actione sunt: harum verò natura est, ut esse desinant, quum produci desinunt. Quare etsi brachium tuum fuisset primi hujus impulsus causa efficiens, quod non concedo: impulsus hic existere desiisset, quum in saxum agere desiisti, statim ac a manu recessit. Primitivus igitur hic impulsus, qui in saxo jaculato perseverat, a te existentia suæ perseverantiam non habet. Ergo primus hic impulsus neque existentia suæ initium a te habet „.

„ 4. Ex his omnibus evidenter consequitur, sive motus natura, sive materia natura considerata, materiam non esse diversorum motuum causam efficientem, qui in visibili natura contingunt, eosque, ut existant, necessariò indigere causa efficiente, quæ a materia omnino diversa sit „.

„ Obj. 1. Si dicas, materiam non esse causam efficientem motus; dicis quoque universum humanum genus a mundi

di origine ad hos usque dies in perpetuo errore versatura fuisse de iis, quæ magis cognitu obvia sunt, adedque pyrrhonismo victricia arma præbes. Quænam enim cognitiones jam certæ reputentur, si eas modo ejurare oportet, de quibus numquam a mundi exordio usque ad Cartesii ætatem dubitatum fuit? R. A mundi exordio ad Cartesii ætatem humanum genus de motus causa efficiente, ut & de motus legibus, minimum, aut pessimè philosophatum fuerat. Si vero in permanente errore hac super re versatum est, sibi imputet. Mens humana falli potest: at ab errore semper respiciendi jus habet „.

„ 1. *Natura nullam generalis, & necessarij erroris hominmenti causam præbet.* Ipsa immutabilis, quod olim docuit, semper docet, nec umquam ipsa fallit. 2. *At mens humana naturæ documenta prætergredi potest, & sibi culpa sua plurimos errores generales, non tamen necessarios procreare.* Ex. g. semper naturæ docuit, corpus motum alteri corpori, in quod incurrit, motum excitare; plures humani corporis motus ab humana voluntate pendere, aliaque hujusmodi. At numquam docuit, percussis corporis motus causam efficientem esse corpus percutiens. 3. *Pyrrhonismus nihil obtinet a recentiorum de motu sententiis: hæc siquidem non humanam certitudinem tollere, imò verò illam validius statuere, atque aptius explicare, & adhibere nituntur.* Varia hæc motus phenomena, quæ ante Cartesium nota erant, & certa reputata, tum in animata, tum in inanimata natura, suam semper servant certitudinem. Dubia methodica Cartesii id præstiterunt, ut ignotas eorum causas melius inquirere docerent „.

„ Obj. 2. *Materia motus, quorum occasio est, producere videtur; & nihil certò probat, eos ab illa non produci.* Quare igitur eorum causa efficiens non censeatur? R. *Materia motus ipsi attributi causa physica esse videtur, & re ipsa est; non tamen inde sequitur illorum eam esse causam efficientem potius, quam occasionalem.* Binæ rationes præcipuè probantes, materiam motus, quem excitat, non esse causam efficientem, sunt ipsa materia natura, quæ sese activitate, & intelligentia destitutam ostendit; & ipsa motus natura, qui ab uno in aliud corpus transire nequit „.

„ Si cum nonnullis materialistis supponatur, motum in materia a præcedente motu oriri, hunc ab alio adhuc præcedente, atque ita porò indefinitè, ita ut numquam ad motorem aliquem a materia distinctum perveniat; supponerentur primò infiniti effectus sine causa, quod manifestè absurdum est. Supponeretur deinde, motum ab uno in aliud corpus transire, ut nummus ab una in aliam

crumenam transit, aut ut aquæ gutta in spongiam absorbentem transit; quod æquè absurdum est, quum hac ratione ut motus explicetur, ejus idea, & natura destruat.

„ Obj. 3. Deo injuriosa, & Deo indigna tribuuntur, si dicatur ipse motus *unica causa efficiens*. Ex hac enim hypothese sequitur primò: Deum assiduè in curru trahendo, in sarcinis ferendis, in planetis, cometis, maris fluctibus movendis esse occupatum . . . Atqui hæc omnia Deo evidenter repugnant: ergo falsum est motus omnis in natura . . . inanimata producti esse Deum causam efficientem. R. Tertia hæc objectio ab aliquo enthustiaste ignarum vulgus alloquente prolata, apta esset in *maximè philosophicam sententiam* a nobis statutam animos concitare . . . Nihil tamen habet hæc sententia, quod ab excellentis animis vera rerum principia intelligentibus, eaque rectè perpendentibus non sit probandum „

„ In hypothese *concursum immediati*, quem fermè hi omnes admittunt, a quibus sententia hæc nostra impugnari posset; Deus re ipsa, & physicè cum causa creata producit *tamquam causa efficiens* motus quoscumque . . . in plantis, in mari, in atmosphæra, in cælestibus corporibus, in rerum universitate contingentes. Quidquid igitur sententiæ nostræ maximè philosophicæ objicitur, æquè concursus immediati hypothese, sed æquè nullo jure, objici potest. Nihil enim concursus immediati sententia præferret indignum Deo, ut omnes philosophi consentiunt, sive qui concursum hunc necessarium admittunt, sive qui ut superfluum rejiciunt. Si itaque Deo indignum non est concurrere ut causam efficientem ad motus omnes naturæ tum *animata* tum *inanimata*; neque neque Deo indignum erit esse causam efficientem, eamque unicam omnium horum motuum in sententia a nobis admissa „

„ Nota: magnum discrimen est inter sententiam nostram, & immediati concursus hypothesim. Non tamen hoc quidquam officit qualitati *causæ*, *cujusque motus efficiens*, quam utraque sententia Deo tribuit. 1. In sententia nostra Deus solus motus omnis causa efficiens est, neque res creata . . . inanimata . . . quidquam ut causa efficiens influit in motus productionem, & conservationem. 2. In sententia immediatum concursum admittente, motus quilibet ab actione Dei simul, & rei creatæ producit; ita ut Dei actio sit re ipsa causa efficiens motus completa, & totalis totalitate effectus; & actio quoque creatæ rei sit motus causa efficiens completa, & totalis totalitate effectus; ita ut, iterum, res creata plenam, atque perfectam facultatem haberet solis suis *intrinsicis* viribus motum quemvis, quem hæc facit, producendi;

ni-

nisi necesse esset, Deum ad perfectum suum dominium, in rei creatæ actionem servandum, & exercendum, hunc ipsum motum indivisibiliter cum re creata efficere . . .

Obj. ult. Si Deus unica motus causa efficiens est, *scientia physica* jam nullæ est: in hac enim hypothese phænomenon quodvis explicabitur dicendo, ita contingere, quia Deus ita illud efficit: ex. g. terram circa solem converti, quia Deus illam circa solem convertit; saxum ad centrum terræ gravitate tendere, quia Deus illud ad hoc centrum impellit; mare æstuarè, quia Deus in illo æstum producit; cetera. Atqui patet, physicam ita pertractare, esse illam ex scientiarum albo delere, ac nullam reddere. R. Si Deus solus visibilis naturæ motus produceret nulla in motus productione certa, & immota lege servata, profectò physica studium inane esset; neque a præsentibus phænomenis de præteritis, aut de futuris judicium ferri posset. At si Deus in universa natura motus producens, *certain*, atque immutabiles *leges* sequitur, quas detegere, ac aptè dignoscere oporteat, ut effectus exactè determinetur, qui jam sequutus est, aut sequi debet in quamplurimis, & futuris phænomenis: patet, adhuc physicam scientiam esse menti nostræ exercendæ, atque erudiendæ maximè opportunam.

Quid igitur est *scientia physica* in hypotesi, qua Deus sit motuum *materia* unica causa efficiens? Scientia est naturam variorum corporum, quantum fieri potest, observans, ac detegens ex peculiaribus illorum proprietatibus, ex effectibus, quos pariunt, ex legibus, quibus reciproca eorum actiones fiunt: quæ illa, quæ constant, & immutabiliter in diversis corporibus contingunt, esse probat ab *aliqua immutabili nature lege*: quæ iteratis, & accuratis observationibus paucas aliquot detegit ex his immutabilibus legibus, ad quas tamquam ad causas physicas, omnia magna mundi hujus visibilis phænomena referantur, atque ita *Dei secreta* detegit, sive ordinem, quo progreditur in universali, & permanente actione sua in materiales substantias immensam hanc rerum universalitatem constituentes.

„ Ex. g. Motus telluris circa solem, seu saxi ad telluris centrum, unicè a Deo producitur vi *legis generalis gravitationis* omnia omnino corpora permanenter afficientis, & cujus influxus physicus in corpora diverso modo æstimari debet ex diversis eorum massis, atque ex diversa a centro motus distantia. Ut igitur vel hic telluris circa solem, vel hic saxi ad telluris centrum motus aptè dignosceretur, & accuratis observationibus, & acutissimis ratiociniis, & diuturnis meditationibus physica studiosi indiguerunt.

„ In

„ In nostra hypothese physica adhuc scientia est dignissima, cui humanum ingenium operam navet; ejus enim scopus est *verum ordinem* dignoscere, quem Deus sequitur in universali sua actione, qua naturam universam regit, ac permanenter animat. „

Schol. Auctor plura interserit inter argumenta, quæ ad secundam ipsius propositionem spectant, in qua negat substantiæ spirituali vim corpora movendi; quæ ideo intersecuimus, ne rem omnino præsentī quæstioni extraneam temerè misceremus. De influxu, & commercio anime cum corpore in psychologia recurret sermo. Audiamus jam alterum philosophum Germanum, ejusdem ac præcedens, florente Soc. Jesu, familiæ, ac per plures annos in Collegio Teresiano Vindobonæ philosophiæ professorem; quemadmodum Para in Gallia sua; etiamsi opus post iteritum Societatis ediderit.

Mako Ont. cap. 13. n. 210. Schol. 1. „ Ne illud quidem inter philosophos convenit, utrum creatæ causæ ipsæ verè omnino agant; & non potius earum occasione, varique dispositione Deus, aut alia quædam potestas cunctas in natura rerum molitiones, atque mutationes efficiat. — Atque ut a postremo exordiar, illud indubitatum esse arbitror, mentem humanam earum actionum, quarum intra se habet conscientiam, verè, ac propriè effectricem esse, quemadmodum in psychologia explicabimus. Quod ad corpora attinet, perdifficilis, ac perobscura quæstio est: is enim nexus inter corporeas causas, & effectus non ita evidenter cernitur, quamquam vires quasdam sibi inesse admodum sit verisimile. Exploratum habemus equidem, corpore impulso, id quoque, in quod incidit, commoveri: vix tamen hinc manifestè efficitur corpora esse earum motionum causas: fieri enim fortasse posset, ut occasiones dumtaxat essent, quibus positis, alia quæpiam causa, per omnem rerum universitatem pertinens, ageret, ut olim cecinit Virgilius:

*Cælum, ac terras, camposque liquentes,
Lucentemque globum Lunæ, titaniaque astra
Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
Mens agitât molem, & magno se corpore miscet.* Æn. 6.

Fieri itidem posset, ut corporibus motis insint facultates quædam ignotæ, de quibus constituere nihil tutò liceat. Latent ista tenebris, & obscuritate naturæ involuta. Quare nihil sanè in obscurissima hac quæstione decernendum arbitror: indignum est enim gravitate philosophi, atque constantia, id, quod non satis exploratè perceptum sit, & cognitum, sine ulla dubitatione defendere. „

„ Si

„ Si tamen conjectura aliqua promenda sit, puto eam sententiam esse ad veritatem propensiorē, quæ veram efficientiam rebus corporeis tribuit. Est enim ea, & communi hominum sensui, & statis naturæ legibus magis consentanea. Nam in primis quidem homines tacita quadam naturæ admonitione eas affectiones verè causis corporeis assignant, quæ ab his proficisci videntur; ex. g. vere arbitrantur universè omnes, a globo tormento excusso crura frangi, a ventorum impetu tecta deturbari, ab aquarum vi pontes sæpe abripi, & his affinia alia. Deinde constans naturæ lex est, ut effectus causarum hujusmodi semper causis ipsis proportionē respondeant: ex. g. ut ictus, quo corpus aliquod feritur, constanter respondeat corporis ferientis massæ, & celeritati; atqui legis hujus nulla videtur posse ratio assignari, si causæ hujusmodi verè non agant, sed ad earum præsentiam alia quædam omnia efficiat: quæremus enim, cur semper massæ, & celeritati respondeat ictus? cur non ad præsentiam minoris massæ vel majoris, major vel minor ictus saltem aliquando consequatur? Facilius ista intelliguntur, si causis hujusmodi vera efficientia tribuatur. Neque argumenta, quæ opponi solent, ejusmodi sunt, ut non satis probabiles habeant explicatus.

„ Quærent 1. Cartesii discipuli, an causæ corporeæ agant tamquam instrumenta, vi scilicet aliunde accepta, ut hic calamus, quo ista scribimus; an tamquam causæ principes vi propria? Nos verò ostendemus in cosmologia minimis corporum elementis inesse vim agendi propriam (*vide infra 193*), ac proinde corpora esse multarum rerum causas principes. Sed nonne corpora omnia sunt inertia, hoc est ad motum, & quietem æquè indifferentia? quoniam ergo pacto agunt in se invicem, quum pleræque actiones eorum in motione sint positæ? sunt nempe inertia hoc sensu, quod sese, vel aliud commovere nequeant, nisi extrinsecus determinantur: sin autem extrinsecus determinantur, sive si ad certas distantias deveniant ad invicem, tunc enimvero alterum in alterum agere ex vero poterit, ut suo loco docebimus. „

„ 2. Vivent ergo, inquiunt, minima corporum elementa, si in certis distantis posita sese suis viribus appetere, vel fugere possint. Minimè id quidem: imprimis enim nullum elementum poterit suapte sese loco movere, nisi ab altero in certa distantia posito determinetur, carebitque motibus spontaneis. Deinde vitales actiones eas utique esse dicimus, quæ ab anima efficiuntur, neque aliter ex motu deducimus vitam, nisi quatenus ex motu animæ, atque ab eo etiam actionum vitalium præsentiam concludimus: at motiones in elementis nostris absque omni ani-

ma

mæ officio peraguntur, uti fit ex. gr. in particulis ignis æstuantibus, in effervescentiis chemicis &c. ,,

„ 3. At si unum elementum loco moveat alterum, conservabit illud in diversis successivè locis; nam quum elementum aliquod movebitur, hoc ipso in diversis successivè locis conservabitur. Sophisma isthuc quidem est. Dum elementum movetur, in diversis equidem locis conservatur, sed non conservatur per illam ipsam actionem, per quam movetur; nempe Dei actione efficitur, ut elementum illud in rerum natura sit, quod sonat conservatio: causæ moventis actione fit, ut idem elementum in rerum natura extans potius diversa successivè loca, quam eundem constanter occupet. Quare conservare aliquid in diversis successivè locis, ambas actiones involvit; movere verò involvit solam posteriorem: quo ritè animadverso, etiam alia his affinia sophismata, seu verborum lusus facile expediuntur. ,,

Schol. Licet nonnulla duorum illustrium philosophorum conatibus de meo adjungere, ut si fas est, obscurissimæ causarum theoriæ, si minus lucem, crepusculum saltem offundam. Nos quidem omninò e sensibus rerum ideas mutantes, causarum productiones ita concipimus, quasi si quis de propria substantia aliquid extrahat, ac materiam, in quam effectum inducit, eo veluti configuret: aut animam in corpus agentem, instar hominis manum alterius arripentis, ac propria manu supposita, cum ipso pondus elevantis, aut quid simile peragentis. Fateor, perdifficile admodum, ne dicam impossibile factu esse, res ad statum *pure intelligentiæ* ita perducere, ut nihil in mente nostra hujusmodi phantasmatum appareat, quæ res e statu suo extrahunt, atque ad aliarum similitudinem, e quarum ideis ideam illarum nobis formavimus, conformant. Audeamus tamen, si fas est, causas efficientes eo modo operantes concipere, quemadmodum mentem corpore segregatam ipsas intueri, possumus conjectare. Ac primò causam supremam operantem sic ego concipio, non quasi actione aliqua vim exerente rebus existentiam imperiatur; ac unico voluntatis actu decernente, ex. gr. *fiat lux, et facta est lux*; quod & ad omnes pariter effectus creatos, libertatis creatæ exercitio dempto, quare extendi nequeat, prorsus non video. Quis enim inficiabitur, supremæ causæ *virtutem, influxum physicum, potentiam in actu primo proximo, in actu secundo, actiones, condiciones etc.* mera esse adminicula, quibus menti tamquam coloribus, aut imaginibus repræsentamus id, quod in sua nativa simplicitate intueri non valemus?

Deinde ad causas secundas quod attinet, eundem operandi modum transferamus: nimirum quod Deum egisse in

in creandis rebus eloquentissima illa simul, ac simplicissima formula, *fiat, et factum est*, expressum modò vidimus, idem ad productionem, mediis causis secundis, traducamus. Procul esto profana phantasia, res omnes imaginibus materialibus obvolvens, atque obscurans. Et ut a simplicioribus ad magis implexa gradum faciamus, ad tempus ipsum creationis rerum nos mente retroagamus. Simul ac voluntas Dei cælum, & terram in principio creandi executioni mandatur, massæ illæ immensæ ab statu purè intelligibili ad statum existentia traductæ, atque in globum conformatæ circa proprium centrum contorqueri incipiunt. Motus hic quid est aliud, quam exequutio voluntatis divinæ, quæ eo modo, quo e nihilo ad existentiam traduci, dixit, & *factum est*, ita & eo momento, quo esse inciperent, locum mutare, juxta leges sapientissimè ipsis dictatas, pariter imperavit? Neque hic Supremum motorem perindè quasi manu ducentem, ac inflectentem sphaeras fas est sibi fingere: exulare enim materiales ideas jussimus, ac puram intellectus vim ab omni imagine purgatam ad hæc percipienda adhiberi volumus. Equidnam igitur in hac conservatione, in hac inflexione, in hac mutua ad invicem gravitatione cernere licet, nisi supremum Conditoris imperium, cui omnis natura se præstat, *omnia quæcumque voluit, facientis*? Quid aliud indigent universa in errantium astrorum planetaria systemata, ut ad amussim motus omnes suos peragant, utique vi centripetæ, ac centrifugæ juxta radii vectorii directionem obtemperando, nisi id ipsum quod, quum extraherentur e nihilo ad existentiam, præstiterunt, nimirum obedire voci ejus, *quæ vocat ea, quæ non sunt, tamquam ea, quæ sunt*?

Sed jam ulterius progrediamur, ac solis globum eo die, quo die lucis materiam vel extra se positam, vel e suo sinu effluentem cœpit in planetas ejaculari, paulum consideremus. Certum est effectus omnes, quos a radiis solariibus etiamnum concitari experimur, ab eo tempore incepisse. Jam vero si naturæ Auctor centrum planetarum fecit solem, qui & illos trahat, & ab ipsis trahatur, ut fert vulgata attractionis opinio, non certè alia virtute Auctor naturæ ipsum instruxit, nisi ea, qua omnia creata pollent, se submitte legibus ab ipso dictatis, atque eademmet omnia alia præstabit, ad quæ fungendo munere suo est in natura destinatus; puta productionem caloris, motus, seminum explicationem, cetera. Nimirum quemadmodum in ratione duplicata inversa distantiarum planetas ad se trahit, quin effluvium, aut virtutem aliquam ex se profluentem emittat, ut illos cogat ad se venire, ita etiam, & lucem, & calorem, & incendia, cetera in ipsorum materia producet.

E sole ad globum nostrum descendamus. Incipit terra Causæ primæ nutui obsecundans, germinare herbam virentem, & aqua scaterere piscibus, ac volucribus, quæ per aera usquequaque ferantur. Ego quidem sic existimo, eodem modo se gessisse Creatorem in secundis his productionibus, atque in primis supra fecisse vidimus. Eo nempe voluntatis imperio, quo terram transtulit e statu intelligibili ad statum existentiam, & res alias, quas ex eadem extraxit, ab uno ad alterum statum traduxisse; eademque omnia alia tum, atque etiam nunc præstare, sicut sol, & terra hæc præstiterunt, dixit et facta sunt; mandavit, et creata sunt. Substantia illa aquea in corpus piscis, aut volueris conformata, illud a Conditoris audivit imperium, ut ad quoscumque motus juxta leges statutas obtemperaret, atque ad ea omnia versatilem se præberet, quæ in hujusmodi brutis animantibus ab interno principio percipi contingerent. Neque mihi difficilius est concipere uranum, saturnum, jovem &c. circumvagantes uno primi Motoris imperio, quam substantiam illam aqueam in corpus delphini conformatam, juxta nutum interni principii, cui versatilem se præbere ab eodem Motore injunctum fuit, quæ

*per maria humida nando
Carpathium, libicumque secat luditque per undas.*

Transferamus etiam, si ita lubet, newtonianam attractionem e cælo ad terram, sive a globis cælestibus ad quamlibet materiæ partem, ut apud recentiores ferè omnes convenit: aut demus puncta materiæ juxta Boschovichii theoriam ad quasdam distantias se trahere, ad proximiores repellere, quin ad contactum umquam deveniant (vide infra art. 193). Motus hic procul dubio a notione materiæ extraneus, est ne aliqua vis, aut nisus materiæ se ad aliam veluti amplectendam impellentis, quæ ex intrinsicis ejusdem attributis proveniat? Minimè hoc neque attractionis assertores, neque boschovichianæ theoriæ fautores umquam pronuntiabunt. Per ipsos lex hæc est Conditoris arbitrio constituta, ad quam omne corpus sine ullo materiæ subtilis impulsu, aut vorticum compressione se submittit: neque ad id præstandum ullo manus primi Motoris tactu adigitur, aut pulsu interno vel externo, ut laterium in horologio, aut naves vento commotæ; hæc enim omnia imbecillis imaginationis nostræ adminicula sunt, quibus materialium imaginum ope ad ea percipienda excitamur, quæ spontanea naturæ præstatione geruntur.

Hoc modo, ni fallor, utriusque sententiæ propugnatores,

res, atque impugnatores non ineleganter ^{concedunt} videntur, si depositis a phantasia haustis præjudiciis, rem ad puras intellectus notiones traducere non graventur. Verus quippe est hic influxus physicus, vera productio, vera dependentia effectuum a causis: aut enim hæc omnia Causæ primæ perneganda sunt, aut etiam causis secundis suo modo concedenda. Dixerisne, Deum vere non operatum fuisse, neque aliquid egisse dicens, fiat lux, et facta est lux? aut, germinet terra herbam virentem, et producant aqua reptile animæ viventis, et volatile super terram... et factum est ita? Atqui hæc omnia perpetrasse uno voluntatis nutu, quin influxum aliquem e se profluentem, aut actionem motum indicantem, atque alia hujusmodi imaginationis nostræ phantasmata intercesserint, supra ostendimus. Et quidem nec digniorem alium majestate, ac potentia divina agendi modum introspectio; nec conformitatem divinarum scripturarum loquutionibus, ac magnificæ notioni, quam de se ipse naturæ Auctor præbet, accomdatum magis invenio. Difficultates omnes a communicatione, & translatione motus, ab intelligentia in causam moventem, a modificationibus ab una in aliam substantiam translatis, a communi sensu de effectuum productionibus cet. hoc statuto modo illic evanescent; ac suum etiam pondus habent, si ritè ad ipsum constabiliendum adducantur.

At hoc modo, inquit, causarum efficientiam explicandi, materiæ inertia exulare jubetur, atque ipsi quædam efficacitas, & vitalis agendi modus tribuitur. Minimè hoc sanè: nam si creatam materiam ab externa Dei lege separatam concipias, ab intrinsicis suis attributis, neque quietem appetet, neque motum renuet: quam genuinam inertiam notionem esse, ex physica norunt omnes. Deinde vitalis actio illa dicitur, quæ a substantia immateriali aut spirituali functiones internas substantiæ simplicis peragente, effluere concipitur, puta perceptiones, voluntatis actus, cet. quæ modificationes interna substantiæ spiritualis sunt, ab ipsius metaphysicis attributis provenientes. Neque quis umquam, Newtonum materiæ actus vitales concessisse, dixerit, eo quod motus omnes planetarum a vi centripeta, ac centrifuga ex lege Conditoris unice pendente, exposuerit.

Sunt qui putent parum philosophos se præstare, qui effectus aliquos ad unam Dei voluntatem referunt, quin ipsi aliquam in natura causam assignent. Hac de causa gravitationem, seu attractionem suggillant, atque inter occultas peripateticorum qualitates recensent, quod abstrusum quoddam phenomenon sit, atque a mechanico agendi modo defectat. Sanè qui argumenta a Para pro-

posita ritè perpendat, nullam in materia proportionem ad effectum producendum, nisi modo a nobis exposito confiteatur, necesse est. At, inquires, nonne potuit Deus materiam virtutem producendi motum communicare, adhibitis illis conditionibus, quibus positus motum excitari videmus? Maximè, ajo, si per virtutem id intelligas, quod, virtutem in causa intelligi debere, supra exposui: minimè verò si aliquod effluuium, aut communicationem, aut vim e substantia materiam quasi effluentem concipias, atque in substantiam motam transeuntem. Hoc enim ex rationibus ab ipsa motus essentia petitis fieri non posse, ostensum est: imò huiusmodi virtutis effluxio nulla substantiam parte in effectum translata a ratione ejurari videtur. Sed hæc hæctenus.

§. II.

De Substantia, & Accidente.

166 Res omnes oculis nostris subjectas passim mutationes subire conspicimus, quin illarum intrinseca constitutiva variantur: id igitur, in quo hæc mutationes occurrunt, substantiam dicimus; id verò, quod in ipsis esse desinit, aut de novo introducitur, *accidens*, aut modus (34) solet appellari. Substantiam vocant etiam *subjectum inhesionis, & modificationum*, eo quod ipsi inhæreant accidentia, seu modificationes.

167 Substantiam definitio multum exercuit philosophos. Aristoteles ac ejus schola præcedentes philosophos sequuta, substantiam *ens per se subsistens* definiunt; quod idem sonat ac ens nulli alteri inhærens. Quæ quidem definitio hoc sensu intellecta optimè notionem substantiam exhibet, increatam, & creatam comprehendens, quod aliis definitionibus ab hodiernis metaphysicis traditis minimè convenit. Wolfiana quidem definitio *ens modificabile, & perdurabile* substantiam creatam tantum est applicabilis. Deus siquidem mutationis cujuscumque prorsus expers, substantiam *modificabilis* dici non potest.

168 Substantiam generalior divisio est in *spiritualem & materialem*. Plerique tamen, quibus et nos subscribimus, tertiam admittunt, quam *imaterialem* appellant, ut nimirum in eo sit ordine anima brutorum. Spiritus rursus in *creatam, & increatam* dividitur: increata est solus Deus; creata in duas item species partitur: prima comprehendit Angelorum omnium, seu *intelligentiarum species*, quos Ethnici etiam geniorum nomine cognoverunt; et animam hominis.

169 Schol. Materialis substantia simplex est; neque enim

enim componitur partibus, quæ substantia non sint (34). Quælibet indefinitè parva materiam particula vera est substantia; aggregatio aliarum particularum molem ipsius augent, *substantialitatem*, ut ita dicam, non augent. Composita, quæ dicuntur *substantialia*, puta homo, bellua, lapis, ita nuncupare consuevimus, ut ab *artificialibus*, hominum industria confectis, secernamus, sicut *templum, palatium, horologium*; quæ etiam composita *accidentalialia* audiunt.

170 Corol. Compositum igitur nihil aliud continet quam substantias simplices, e quarum conjugatione oritur. Hoc tantum sensu admitti potest expressio illa P. Mako (Ont. c. 8. n. 106). „Essentia entis compositi merita constat accidentibus. Entis enim compositi essentia sita est in modo, quo certæ partes invicem conferuntur, atque adeò non involvit, nisi partium magnitudinem, qualitates, ac determinatam conjunctionem, quæ omnia mera sunt accidentia. „Landatus Auctor hic tantum notionem metaphysicam compositi speculatur, sive, ut loquuntur, in *ratione compositi*. Compositio nimirum substantiam accidentalialis est, nihilque, quod compositionem sapiat, sive conjugationem cum aliis substantiis in sua notione involvit.

171 In substantia & vis, seu potentia agendi, & potentia recipiendi concipitur: exercitium primæ *actio* (146); alterius vero *passio* dici solet. Hinc orta est divisio potentiam in *activam, & passivam*, seu in illam, quæ aliquid operatur, & eam, quæ operationem alterius in se recipit. Ceterum eadem substantia, & activa, & passiva simul esse potest. Mens humana perceptiones suas concipiens, & illas in se recipit; ita ut sit respectu earundem *agens, & patiens*, saltem modo nostro concipiendi, si revera ab anima non distinguantur, ut quibusdam auctoribus visum est.

172 Schol. „Peripatetici admiserunt quoddam accidentis genus, quod illi nomine accidentis absoluti insigniverunt. Erat autem iis accidens absolutum, quod tamen si servato naturæ cursu, nec producti, nec existere possit extra subjectum, possit nihilominus supernaturaliter, quum sit *ovitas* (ut eorum phrasi utar) ab entitate subjecti prorsus distincta. Atque pro huiusmodi accidentibus habebant cognitiones nostras, actus voluntatis, colores, calorem &c. At hodierni philosophi isthoc accidentium genus pro inani commincentis ingenii partu habent. Nec immeritò: nam, ut alia taceam, eorum existentia nullo solido argumento evincitur; omnia substantiarum accidentia per solas earundem determinationes, ac relationes aptè explicari, per decursum philosophiæ patebit: eo